

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ПАМЯНИК

Брой 2, 2023

DOI: 10.54664/BPDR2936

ВРЪЗКАТА МЕЖДУ СЪЗНАНИЕТО И ЕЗИКА –
ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВЛИЯНИЕТО НА ЕЗИКОВАТА СРЕДА
ВЪРХУ ПЕДАГОГИКАТА
Светослав Берчев¹

THE LANGUAGE–MIND CONNECTION:
EXPLORING THE INFLUENCE
OF THE LINGUISTIC ENVIRONMENT ON PEDAGOGY
Svetoslav Berchev

Abstract: *The relationship between language and thinking has significant implications for pedagogy. Understanding how language shapes cognition can determine teaching practices and curriculum development in multilingual educational settings. Educators can tailor instruction to align with the linguistic and cognitive frameworks of the target language, using language-specific teaching materials and strategies. By recognizing language-specific conceptual categories and metaphors, they can promote a deeper conceptual understanding. In multilingual classrooms, teachers can foster an inclusive learning environment that values linguistic diversity, promoting cross-linguistic interactions and cognitive flexibility. Developing students' metalinguistic awareness helps them reflect on how language shapes their thinking. Inclusive pedagogical approaches accommodate diverse linguistic and cognitive styles, incorporating students' preferred languages, promoting multicultural perspectives, and creating an inclusive classroom environment. By incorporating an awareness of how language shapes thinking, educators can create more effective and culturally responsive learning experiences, leading to enhanced engagement, deeper understanding, and inclusivity in education.*

Keywords: *language and cognition; multilingual education; inclusive pedagogy; cognitive flexibility; metalinguistic awareness; inclusive classroom environment.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Въпросът дали езиковите различия са свързани с различията в мисленето е интригуваща област на изследване в областта на лингвистиката и когнитивната наука. Учените са изследвали

---

¹ **Светослав Берчев** – преподавател в департамент „Езиково обучение и физическа подготовка“ на НВУ „Васил Левски“, Велико Търново, България; email: svetoslavberchev@yahoo.com

потенциалното влияние на езика върху познанието, изследвайки как структурата, речникът и граматиката на даден език могат да оформят и повлияят на начина, по който говорещите възприемат и разбират света около тях. Теорията, която разглежда този въпрос, е познатата като *лингвистична относителност* или *хипотезата на Сапир-Уорф*. Тази хипотеза предполага, че езикът, който говорим, може да повлияе или дори да определи нашите мисли, възприятия и когнитивни процеси. Според тази гледна точка различните езици могат да подчертават и кодират различни концептуални категории и начини на мислене, което води до вариации в начина, по който хора от различен езиков произход възприемат и интерпретират света (Sapir, 1929; Whorf, 1956). Въпреки това, степента и естеството на връзката между езика и мисълта все още са предмет на дебат сред изследователите. Някои спорят за лингвистичната относителност, като предполагат, че езикът има определящо влияние върху нашите мисли и познание. Други се застъпват за версия в друга страна, предполагайки, че докато езикът може да повлияе на когнитивните процеси, той не е единственият фактор при оформянето им.

Освен това теорията за лингвистичната относителност подчертава значението на езика в когнитивното развитие. Езикът не е само средство за комуникация, но и когнитивен инструмент, който влияе върху начина, по който обработваме информация и изграждаме знания. Педагогиката може да се възползва от това разбиране, като включва богати на език дейности и насърчава обучаемите да изследват и артикулират мислите си с помощта на езика. Чрез насърчаване на владенето на езика и металингвистичното осъзнаване, преподавателите могат да подобрят когнитивните способности на обучаемите и да улеснят цялостния им процес на учене. Накратко казано, лингвистичната теория на относителността предполага, че езикът играе решаваща роля в оформянето на нашите мисли и възприятия. В педагогиката тази теория подчертава необходимостта от признание на езиковото разнообразие, включване на фокусирани върху езика стратегии и разбиране на дълбоката връзка между езика, познанието и ученето.

МЕТОДОЛОГИЯ

Настоящото изследване се основава на методите на *анализа и дедукцията*, като теоретичните разсъждения са насочени към систематичното и обективно изследване на концепцията за взаимосвързаността между езика и когнитивните възприятия и оформление на света. Това включва събиране на емпирични доказателства, анализиране на данни и извеждане на логически заключения въз основа на резултатите от проучванията на учени като Лера Бродицки (Voroditsky, 2017), Джон Луси (Lusi, 1997), Тери Реджиър, Пол Кей и Кук (Regier et al., 2010).

В настоящата публикация **обект** на изследване се явяват проучванията на учените в областта на езиковите различия в една мултикултурна група от обучаеми, докато **целта** на изследването е да се очертаят насоки за подобряване на педагогическите аспекти въз основа на теорията на Сапир-Уорф при преподаване в такъв тип група.

РЕЗУЛТАТИ

Анализът доказва, че има свързаност между езика и концептуалното възприемане на света от човек, което пряко касае мултикултурните групи и начина им на подхождане към работа или обучение.

В своята статия „Как езикът оформя мисълта?“ Лера Бродицки (Voroditsky, 2017) представя съвременната гледна точка на хипотезата на Сапир-Уорф, обобщавайки последните изследвания и обсъждайки нейните последици за нашето разбиране на езика, мисълта и културата. Авторката изследва влиянието на езика върху познанието и дава представа за хипотезата на Сапир-Уорф. Започва с въвеждането на идеята, че езикът има силата да оформя начина, по който мислим, отбелязва, че различните езици имат различни начини за категоризиране и описване на света и тези езикови различия могат да имат дълбок ефект върху познанието. Авторката представя примери за това как езикът влияе върху възприятието и мисленето. Обсъжда се изследване на цветовата категоризация, което показва, че наличието на специфични цветови термини в даден език може да повлияе на цветовата дискриминация и паметта. Изследват се и проучвания върху простран-

ствения език, разкривайки, че езиците с различни пространствени референтни системи могат да повлияят на това как хората възприемат и навигират пространството. Допълнително се анализират ефектите на езика върху социалното познание и културния мироглед. Граматическият пол се разглежда от гледна точка на това как да оформи възприятията на хората за обекти и да повлияе на стереотипите. Подчертава се, че езикът влияе на нашето понятие за време, доказвайки, че различните езикови структури могат да повлияят на начина, по който хората мислят и концептуализират времето. Освен това Бородицки подчертава двупосочната природа на езика и мисълта, като твърди, че докато езикът оформя познанието, познанието може също да оформя езика. Авторката дава примери за това как културни и когнитивни фактори могат да доведат до промени в езика с течение на времето. Статията завършва с обсъждане на по-широките последици от изследването върху езика и мисленето. Езикът не само влияе върху индивидуалното познание, но също така играе роля за оформянето на културните различия и улесняването на комуникацията в общността.

Изводът, който може да бъде направен, е, че тя представя завладяващ преглед на начините, по които езикът формира мисълта. Чрез изследване на различни когнитивни области и представяне на емпирични изследвания авторката въвежда нюансирано разбиране на връзката между езика и познанието, подчертавайки значителното влияние, което езикът може да има върху начина, по който възприемаме и разбираме света.

В обхвата на изследването попада и статията „Лингвистична относителност“, където авторът Джон А. Луси (Lucy, 1997) предлага изчерпателен преглед на хипотезата на Сапир-Уорф, обсъждайки нейната история, различни интерпретации, емпирични доказателства и критики. Представяйки хипотезата на Сапир-Уорф, че езикът, който говорим, влияе или дори определя начина, по който мислим и възприемаме света, Дж. Луси отбелязва, че хипотезата може да се тълкува по два основни начина. В първият, тя се разглежда като силна лингвистична относителност, която постулира, че езикът определя изцяло мисълта. Във вторият, тя се определя като слаба лингвистична относителност, която предполага, че езикът влияе върху мисълта, но не я определя изцяло. По отношение на историческото развитие на лингвистичната относителност, авторът проследява нейните корени до Едуард Сапир и Бенджамин Лий Уорф, които подчертават значението на езика при оформянето на културни и когнитивни различия. Дж. Луси обсъжда различните версии на хипотезата, изложена от Сапир и Уорф, и разглежда техните ключови идеи и аргументи. Това мотивира Дж. Луси да задълбочи своята работа в емпирични изследвания, свързани с лингвистичната относителност, изследвайки проучвания, които са изследвали различни когнитивни области и езикови характеристики. Той обсъжда изследвания върху цветовото възприятие, пространственото познание, времето, понятията за числа и категоризацията в различни езици и култури. Авторът изтъква както подкрепящи, така и противоречиви доказателства, открити в тези проучвания. В допълнение Дж. Луси признава критиките и дебатите около лингвистичната относителност. Той обсъжда методологичните предизвикателства, пред които са изправени изследователите и потенциалните объркващи фактори, които могат да повлияят на езиковите и мисловните взаимоотношения. Луси също изследва алтернативни обяснения за наблюдаваните ефекти на лингвистичната относителност, като културни различия и емпирични фактори. В края на статията си Дж. Луси разсъждава върху последиците от лингвистичната относителност за антропологията, психологията и когнитивната наука. Авторът подчертава важноста да се вземат предвид както културните, така и когнитивните аспекти на езика, когато се изследва връзката между език и мисъл.

Като извод може да се подчертае, че статията на Дж. Луси предоставя задълбочено изследване на хипотезата на Сапир-Уорф, като обсъжда нейния исторически фон, емпирични изследвания, критики и последици. Авторът предлага изчерпателен преглед на лингвистичната относителност и нейното значение за разбирането на сложната връзка между език, мислене и култура, които са също ключови фактори в мултикултурната среда (независимо дали участника е обучаващ или обучаем).

Проучванията, изследващи ефектите на езика върху цветоусещането, дават представа за умерената лингвистична относителност. Например изследователите са открили, че докато различните езици могат да разделят цветовия спектър по различен начин, все още има универсални

тенденции в цветовото възприятие. Въпреки специфичните за езика категории съществува забележителна степен на сходство във възприемането на цветовете в различните култури и езици. Това е установено от Реджиър, Кей и Кук (Regier et al., 2010), които оспорват силната версия на лингвистичната относителност, но подкрепят умерената версия. Авторите изследват категоризацията на цветовете в различни езици и култури и твърдят, че макар да има междуезикови различия, има и значително припокриване и универсалност в това как се категоризират цветовете.

По подобен начин изследванията на пространственото познание разкриват интересни факти. Докато езикът може да оформя пространствения език и начина, по който индивидите общуват относно пространствените взаимоотношения, изследванията показват, че определени пространствени когнитивни способности, като умствено въртене или пространствена памет, не се определят строго от езика. Вместо това те се влияят от комбинация от езикови, културни и перцептивни фактори. Освен това проучванията подчертават значението на културния контекст при оформянето на познанието. Културният опит, социалните практики и факторите на околната среда могат значително да повлияят на когнитивните процеси. Езикът като неразделна част от културата, взаимодейства с тези контекстуални фактори, за да оформи моделите на мислене.

През последните години изследователите също използват техники за невронно изобразяване, за да изследват невронните корелати на езика и познанието (Nagoort, 2014). Тези проучвания предоставят доказателства за невронна активност, свързана с езика, и показват, че езикът може да окаже влияние върху мозъчната активация по време на различни когнитивни задачи (Price, 2012). Все още обаче се изследват точните механизми, чрез които езикът влияе на познанието на невронно ниво (Fedorenko, E. & Kanwisher, N., 2009).

Като цяло понятието за умерена лингвистична относителност признава, че езикът е фактор за оформяне на познанието, но не се аргументира за детерминистична връзка. Признава се, че въпреки че езикът влияе върху определени когнитивни процеси, той не е единственият определящ фактор. Вместо това езикът взаимодейства с културни, възприемчиви и емпирични фактори, допринасяйки за сложността на връзката между език и мислене.

Възприемайки тази по-нюансирана гледна точка, изследователите могат да продължат да изследват сложното взаимодействие между езика и познанието, придобивайки по-задълбочено разбиране за това как езиковите и културните фактори оформят начина, по който мислим и възприемаме света. Доказателствата сочат, че езикът наистина играе значителна роля при оформянето на нашите мисловни процеси. Въпреки че точното естество и степента на това влияние все още са обект на текущи изследвания и дебати, концепцията за лингвистичната относителност, особено в нейната умерена форма, предоставя убедителни прозрения за това как езикът формира нашето познание. Тези езикови рамки могат да повлияят на нашето възприятие, памет и разсъждения в тези специфични области.

Освен това взаимодействието между език и култура допълнително подчертава влиянието на езика върху нашето мислене. Културните практики, обществените норми и индивидуалните преживявания се пресичат с езика, създавайки богат гоблен от влияния, които оформят нашите когнитивни процеси. Езикът не е изолиран фактор, а по-скоро неразделна част от по-широк когнитивен и социокултурен контекст. Като се признава ролята на езика от съществено значение е да се признае, че познанието е сложен феномен, повлиян от множество фактори, включително генетика, образование и личен опит. Езикът не е единственият детерминант на мисълта, но действа във взаимодействие с други когнитивни и културни фактори. Разбирането на влиянието на езика върху мисленето има практически последици в различни области, като образование, межкултурна комуникация и когнитивно развитие. Той подчертава значението на езиковото многообразие и ни насърчава да прегърнем и оценим разнообразните начини, по които различните езици и култури оформят човешкото познание. Тъй като изследователите продължават да изследват сложната връзка между езика и мисленето, ние придобиваме по-дълбоко разбиране за силата на езика да оформя нашите възприятия, интерпретации и взаимодействия със света. Чрез разкриване на

сложността на взаимодействието между езика и познанието разширяваме нашето разбиране за това какво означава да си човек, насърчавайки межкултурното разбирателство и обогатявайки нашето колективно познание за човешкия ум.

Като *извод* от събраната и анализирана информация, очертаваща различните аспекти и комплексността на факторите, впитата теорията на Сапир-Уорф, както и приложимостта ѝ в контекста на педагогиката може да се каже, че влиянието на езика върху мисленето има значителни последици за педагогиката на различни езици. Разбирането как езикът оформя познанието може да помогне за информиране на практиките на преподаване и разработването на учебни програми в многоезични образователни среди в следните примерни аспекти:

1) *Указания по специфичен за езика начин.* Признавайки, че различните езици подчертават определени концептуални категории или начини на мислене, преподавателите могат да приспособят подходи към обучението, за да ги приведат в съответствие с езиковите и когнитивните рамки на целевия език. Това включва използване на специфични за езика учебни материали, включване на културно подходящи примери и използване на стратегии за обучение, които резонират с езика и свързаните с него когнитивни модели.

2) *Концептуално разбиране.* Езикът влияе върху това как обучаемите концептуализират и разбират различни предмети. Преподавателите могат да насърчат по-задълбоченото разбиране, като използват специфични за езика концепции и метафори, които са присъщи на целевия език. Като черпят от богати на език примери и включват езиково базирани дейности преподавателите могат да помогнат на обучаемите да развият по-цялостното разбиране на дисциплината.

3) *Многоезични подходи.* В многоезични образователни среди, където обучаемите говорят различни езици, преподавателите могат да насърчат съвместна и приобщаваща учебна среда, която цени езиковото разнообразие. Като възприемат и зачитат различните езици, говорени от обучаемите, преподавателите могат да насърчат междуетниковите взаимодействия и когнитивната гъвкавост. Това обхваща включване на многоезични ресурси, улесняване на езиковия обмен и оценяване на културните перспективи, вградени в различните езици.

4) *Езиково съзнание.* Осъзнавайки влиянието на езика върху познанието, преподавателите могат да помогнат на обучаемите да развият металингвистично съзнание, което им позволява да разсъждават и разбират как езикът оформя тяхното мислене. Чрез изследване на уникалните характеристики, структури и културни последици от различните езици, обучаемите могат да развият по-задълбочено разбиране на връзката между език и мисъл, като подобряват своята комуникативна компетентност и межкултурното си разбирателство.

5) *Приобщаваща педагогика.* Разбирайки, че езикът влияе върху мисленето по различни начини, преподавателите могат да възприемат приобщаващи педагогически подходи, които се приспособяват към различни езикови и когнитивни стилове. Това включва предоставяне на възможности за обучаемите да се изразяват на предпочитания от тях език, насърчаване на мултикултурната перспектива в учебната програма и насърчаване на приобщаващата среда в класната стая, където всички езици и култури се ценят.

Чрез включването на това как езикът оформя мисленето в педагогическите практики, преподавателите могат да създадат по-ефективни и културно отзивчиви учебни практики. Такъв подход признава разнообразния езиков произход на обучаемите и използва когнитивните предимства, свързани с различните езици, което води до повишена ангажираност, по-задълбочено разбиране и по-приобщаваща образователна среда. Ако трябва да се обясни накратко как и защо, това може да бъде представено в следните аспекти:

От позицията на „*Как?*“ можем да се посочи следното:

1. *Приспособяване на обучението.* Чрез разпознаване на специфичните когнитивни модели и концептуални рамки, вградени в даден език, преподавателите могат да адаптират обучителни стратегии и материали, за да ги приведат в съответствие с езиковите и когнитивните структури на целевия език. Това включва използването на специфични за езика примери, метафори и подходи за обучение, които резонират с езиковия произход на обучаемите.

2. *Езиково интегрирано обучение.* Интегрирането на обучението по език и съдържание може да подобри резултатите от обучението. Чрез включването на богати на език дейности и дискусии в предметни области, преподавателите могат да насърчават както езиковото развитие, така и разбирането на съдържанието едновременно. Този подход помага на обучаемите да свържат езика с понятията, които учат, улеснявайки по-задълбоченото разбиране.

3. *Културно приложимо преподаване.* Разбирането на културните последици от различните езици позволява на преподавателите да включат културно приложимо съдържание и перспективи в своето преподаване. Това спомага за създаването на по-приобщаваща и ангажираща учебна среда, където обучаемите се чувстват представени и могат да свържат собствения си културен опит с предмета.

Когато става дума за аспекта „*Защо?*“, на преден план се откроява следното:

1. *Подобрено обучение.* Когато педагогиката е в съответствие с езиковите и когнитивните рамки на обучаемите, тя може да улесни по-доброто разбиране и задържане на информация. Като използват влиянието на езика върху мисленето преподавателите могат да оптимизират учебния процес и да насърчат смисленото ангажиране със съдържанието.

2. *Когнитивно развитие.* Признаването на влиянието на езика върху познанието позволява на преподавателите да подкрепят и подхранват когнитивното развитие на обучаемите. Чрез проектиране на инструкции, които са в съответствие с когнитивните модели на целевия език, преподавателите могат да насърчават мисловни умения от по-висок ред и да насърчават когнитивната гъвкавост.

3. *Ефективна комуникация.* Езикът е основен инструмент за комуникация. Като признават влиянието на езика върху мисленето преподавателите могат да помогнат на обучаемите да развият ефективни комуникационни умения на различни езици. Това включва разбиране на нюансите при използване на езика, разпознаване на културните различия в стиловете на общуване и развитие на межкултурна компетентност.

ДИСКУСИЯ

Когато се задълбочим върху въздействието педагогиката, породено от взаимодействието между езика и ума, се появяват определени слабости или непроверени аспекти, предлагащи тласък за изследвания в тази насока. Тук се крият няколко открояващи се аспекта, които примамват към дискурс:

1. *Липса на консенсус относно степента на лингвистична относителност.* Докато хипотезата на Сапир-Уорф предлага силно влияние на езика върху мисълта и познанието, има продължаващ дебат сред изследователите относно мащаба на това влияние. Някои от тях поддържат тезата за по-лека версия на лингвистичната относителност, предполагайки, че езикът играе роля, но не е единственият определящ фактор за когнитивните процеси. Липсата на консенсус поставя предизвикателства при проектирането на педагогически подходи, основани единствено на лингвистичната относителност.

2. *Трудности при изолирането на езика като т.нар. „независима променлива“.* Изучаването на влиянието на езика върху познанието е сложно, тъй като езикът е преплетен с различни социално-културни фактори. Предизвикателство е да се разграничат ефектите на езика от други културни, образователни и екологични влияния, които също могат да оформят когнитивните процеси. Това може да затрудни установяването на пряка причинно-следствена връзка между езика и педагогиката.

3. *Ограничения на изследователските методи.* Изучаването на връзката „език–ум“ често разчита на мерки за самоотчитане, които могат да бъдат обект на пристрастия и неточности. Освен това, докато техниките за невроизображение са предоставили ценни данни, те имат ограничения при улавянето на сложната и динамична природа на езика и познанието.

4. *Възможност за генерализиране между езици и култури.* Голяма част от изследванията на връзката между езика и съзнанието са фокусирани върху няколко конкретни езика и култури. Остава неясно дали констатациите могат да бъдат обобщени по отношение на различни езикови и

културни контексти. Влиянието на езика върху познанието може да варира в различните езици и култури и са необходими повече изследвания, за да се разберат тези вариации.

5. *Дългосрочни ефекти върху педагогиката.* Въпреки че влиянието на езика върху познанието е интригуваща област за изследване, неговите практически последици за педагогиката все още се проучват. Налице е необходимост от проучвания за оценка на дългосрочните ефекти от базираните на езика педагогически подходи върху учебните резултати, академичните постижения и цялостното когнитивно развитие на обучаемите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разбирането на влиянието на езика върху мисленето информира педагогиката на различни езици, като позволява на преподавателите да адаптират обучението, да интегрират език и съдържание, да включват културно приложимо преподаване, да подобряват резултатите от обучението, да подпомагат когнитивното развитие, да насърчават културната отзивчивост и да насърчават ефективни комуникационни умения. Чрез разпознаване на специфичните когнитивни модели и концептуални рамки, вградени в даден език, преподавателите могат да адаптират стратегии и материали за обучение, за да ги приведат в съответствие с езиковите и когнитивните структури на целевия език. Този персонализиран подход подобрява ученето чрез насърчаване на по-задълбочено разбиране и задържане на информация. Освен това интегрирането на обучението по език и съдържание помага на обучаемите да свържат езика с концепциите, които учат, улеснявайки смисленото ангажиране и по-цялостното разбиране на предмета. Чрез включването на културно релевантно съдържание и перспективи в тяхното преподаване, преподавателите създават приобщаваща и ангажираща учебна среда, където обучаемите се чувстват представени и могат да свържат собствения си културен опит с предмета. Този подход не само подобрява културната отзивчивост, но също така насърчава чувството за принадлежност сред обучаемите. Освен това разбирането на влиянието на езика върху познанието позволява на преподавателите да подкрепят и подхранват когнитивното развитие чрез проектиране на инструкции, които са в съответствие с когнитивните модели на целевия език, насърчавайки мисловни умения от по-висок порядък и когнитивна гъвкавост. Като признават и оценяват езиците и културните перспективи на обучаемите, преподавателите насърчават межкултурната компетентност и ефективните комуникационни умения на различни езици. Използвайки разбирането за влиянието на езика върху мисленето, преподавателите могат да създадат по-ангажиращи, приобщаващи и ефективни учебни преживявания за своите обучаеми, като оптимизират резултатите от обучението и насърчават по-задълбоченото оценяване на езиковото и културното многообразие.

ЛИТЕРАТУРА

- Boroditsky, L. (2017).** How language shapes thought: The languages we speak affect our perceptions of the world. *Scientific American*, 316(2), 70–75.
- Fedorenko, E., & Kanwisher, N. (2009).** Neuroimaging of language: Why hasn't a clearer picture emerged? *Language and Linguistics Compass*, 3(4), 839–865.
- Hagoort, P. (2014).** Nodes and networks in the neural architecture for language: Broca's region and beyond. *Current Opinion in Neurobiology*, 28, 136–141.
- Lucy, J. A. (1997).** Linguistic relativity. *Annual Review of Anthropology*, 26, 291–312.
- Price, C. J. (2012).** A review and synthesis of the first 20 years of PET and fMRI studies of heard speech, spoken language and reading. *NeuroImage*, 62(2), 816–847.
- Regier, T., Kay, P., & Cook, R. S. (2010).** Focal colors are universal after all. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(22).
- Sapir, E. (1929).** The status of linguistics as a science. – In: Sapir, E. *Selected writings in language, culture, and personality* (pp. 159–169). University of California Press.
- Whorf, B. L. (1956).** Science and linguistics. – In: J. B. Carroll (Ed.). *Language, thought, and Reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf* (pp. 207–219). Cambridge, MA: MIT Press.